
Dział Literatury Ludowej w Państwowym Instytucie Sztuki.

Biuletyn Polonistyczny 2/4, 46-53

1959

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

3. materiały dotyczące obyczajów i kultury wsi; 4. recenzje wydawnictw polskich i ~~obcych~~ z zakresu folkloru; 5. sprawozdania z działalności instytucji zajmujących się literaturą ludową; 6. krótkie charakterystyki i sylwety folklorystów dawnych i dzisiejszych; 7. kronikę najważniejszych wydawnictw na polu ludoznawstwa i in.

Czasopismo przyjęło za podstawę w pierwszym okresie swego istnienia wydawanie zeszytów regionalnych o objętości 4-8 ark. wydawniczych. Dotychczas wydano takich zeszytów siedem: podhalański, kielecki, rzeszowski, cieszyński, dolnośląski, górnośląsko-opolski; łącznie 28 arkuszy wydawniczych. W druku znajduje się zeszyt kaszubsko-pomorski, a w opracowaniu redakcyjnym warmińsko-mazurski, mazowiecki, podlaski, lubelski, sieradzko-łęczycki i in.

W związku z Millennium redakcja "Literatury Ludowej" podjęła akcję zbierania i publikowania jak największej ilości rzadkich i dotąd nie publikowanych tekstów folklorystycznych z terenu Ziemi Zachodnich. Rezultat tych zamierzeń uzależniony jest z jednej strony od samych folklorystów i ich efektywnej pracy, z drugiej od pomocy materialnej ze strony Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Oświaty oraz poszczególnych Wojewódzkich Rad Narodowych.

DZIAŁ LITERATURY LUDOWEJ W PAŃSTWOWYM INSTYTUCIE SZTUKI

Przed pierwszą wojną światową zbieraniem i opracowywaniem folkloru zajmowano się u nas tylko indywidualnie. Zapisy wykonywano odręcznie. Na szerszą skalę rozpoczęto nagrania dopiero w 1930 r. z chwilą utworzenia w Uniwersytecie Poznańskim Regionalnego Archiwum Fonograficznego. Do 1939 r. R.A.F. posiadało już ok. 4000 fonogramów z Wielkopolski, Śląska, Piennin, Mazowsza i Pomorza^{1/}.

W tym czasie w Warszawie działało przy Bibliotece Narodowej Centralne Archiwum Fonograficzne, które do 1939 r. zebrało i nagrało ok. 20.000 pieśni ludowych.

Wszystkie te zbiory spłonęły jednak w czasie drugiej wojny światowej.

1/ Łucjan Kamiński, kier.RAF, opublikował część tych zbiorów w książce pt. *Pieśni ludu pomorskiego: I. Pieśni Kaszub południowych.* Toruń 1936.

Po wojnie w 1945 r. powstało w Poznaniu Zachodnie Archiwum Fonograficzne, które w 1947 r. weszło jako Sekcja Badania Muzyki, pod kierownictwem M.Sobieskiego, w skład utworzonego wtedy Państwowego Instytutu Badania Sztuki Ludowej. Po raz pierwszy w Polsce rozpoczęto wtedy na szerszą skalę zbieranie pieśni i muzyki ludowej sporządzając w terenie nagrania na płytach decelitowych i taśmach magnetofonowych.

Odpowiednikiem Sekcji Badania Muzyki Ludowej we wspomnianym Instytucie była Sekcja Literatury Ludowej, kierowana przez prof.Juliana Krzyżanowskiego /asystenci: Z.Kamykowski, potem J.Sadownik/.

Prof.J.Krzyżanowski przygotował do druku i opublikował:

- 1/ pierwsze dwa tomy swej systematyki bajki - pt. "Polska bajka ludowa w układzie systematycznym". Warszawa 1947. TNW t.1: Bajka zwierzęca, t.2: Baśń magiczna; - 2/ książkę dotąd niewydaną pt. "W świecie bajki ludowej" /286 str. maszynopisu/;
- 3/ rozprawę pt. "Morfologia bajki ludowej". Lud.1948 t.37;
- 4/ artykuł - "O poznanie literatury ludowej". Polska Sztuka Ludowa. R.1: 1947 nr 1-2.

Poza tym z inicjatywy prof. J.Krzyżanowskiego rozpoczęto opracowywanie bibliografii polskiej pieśni ludowej, początkowo na podstawie zakupionej przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie brulionowej kartoteki prof.Jana St.Bystronia, a następnie wciągnięto do niej niektóre pozycje wydawnicze. Bibliografia składa się z zestawień na kartach zbiorczych wariantów poszczególnych wątków pieśni grupowanych według gatunków treściowych /np. pieśni rodzinne, miłosne, weselne itp./. Zestawienia obejmują ponad 10.000 pozycji. Częścią pomocniczą jest rodzaj indeksu wykazującego incipity poszczególnych wariantów tekstowych /ok.15.000 zapisków/.

Praca nad bibliografią została jednak przerwana już w 1950 r. z chwilą włączenia obu sekcji do Państwowego Instytutu Sztuki. Skoncentrowano wówczas wszelkie środki w celu nagrania jak największej liczby pieśni ludowych.

Zaangażowanie ok. 60 pracowników, przeważnie jednak amatorów, przygotowujących nagrania w ciągu całego roku, oraz techniczna pomoc Polskiego Radia - zapewniły systematyczne powiększanie się archiwum Sekcji Folkloru PIS. Do r.1954, w którym zakoñ-

czono akcję masowego zbierania folkloru, archiwum liczyło 40.000 nagrań. Mankamentem tej akcji było z jednej strony pomijanie nadal prozy ludowej, z drugiej zaś - nagrywanie przeważnie tylko dwóch zwrotek pieśni. Ciąg dalszy zapisywano odręcznie lub w ogóle nie notowano. Braki te wynikały z rygoru budżetu, uzależniającego przyznawanie kwot pieniężnych od ilości zebranego materiału. Niemniej jednak dużym osiągnięciem było uzyskanie takiej liczby nagrań, powiększonej następnie w latach 1954-58 do liczby przekraczającej 60.000. Przy tym od r.1954 nagrywano już pełne teksty pieśni ludowych. W tym jest również mała ilość /ok. 2%/ ludowej literatury prozaiicznej. Liczbę nagrań uzupełniają zapisy pieśni odręczne - jest ich ok. 30.000. Wynikiem udziału w pracy terenowej od strony tekstowej była praca J.Sadownika pt. "Pieśni ludowe z obszaru wideł Wisły i Sanu". Polska Sztuka Ludowa R.6 - 1952 nr 4-5.

W 1953 r. Dział Literatury Ludowej został powiększony. Można było teraz wziąć efektywniejszy udział w badaniach terenowych prowadzonych dotychczas prawie wyłącznie z punktu widzenia muzycznego. W związku z tym opracowano szkice instrukcji i kwestionariuszów do badań strony tekstowej. Opracowany w Dziale Literatury Ludowej schemat "karty pieśni", zawierającej dyspozycje dotyczące danych o wykonawcach, a w szczególności o tekście, opublikował, w postaci zniekształconej, L.Kaczmarek w pracy pt. "Fonograf na usługach dialektologii i etnografii muzycznej". Biuletyn Fonograficzny 1. Dodatek do "Lingua Posnaniensis t.IV. Poznań 1953.

Problem racjonalnego prowadzenia badań, szczególnie w zakresie pieśni ludowych, z uwzględnieniem potrzeb zarówno strony tekstowej jak i melodycznej, pozostaje nadal otwarty. Próby przeprowadzone w 1952 r. na Kurpiach, związane ze zbieraniem danych dotyczących tła, genezy, statystycznego ujęcia popularności, ujęcia pewnych wątków ludowych itp. - przyniosły ciekawy materiał. Badania na Podhalu w 1954-55 r. poprzedzone były szczegółowymi studiami rękopiśmiennych i opublikowanych materiałów tego regionu.

Na podstawie zebranych w terenie materiałów, uzupełnionych nagraniami dawniejszymi, pracownicy Działu Literatury Ludowej opublikowali z udziałem muzykologa zbiór pieśni góralskich pt. "Pieśni Podhala. Antologia". Przygotował zespół: Z. Jaworska, A. Mioduchowska, J. Sadownik, A. Śledziewski. Część muzyczną przygotowała A. Szurmiak-Bogucka. Redaktor: J. Sadownik. Kraków 1957 PWM. Zbiór zawiera 1250 tekstów pieśni i 143 melodie. W publikacji tej umieszczono próbę klasyfikacji i systematyki hasłowej pieśni ludowych, w opracowaniu J. Sadownika. Ta praca poprzedzona była artykułem teoretycznym J. Sadownika pt. "Z zagadnień klasyfikacji i systematyki polskiej pieśni ludowej". Polska Sztuka Ludowa R. 10: 1956 nr 6.

Poza tym z zakresu teorii sztuki ludowej i folkloru, metodyki badań terenowych folkloru muzycznego i innych zagadnień ważnych również z punktu widzenia badań tekstowych ukazały się między innymi następujące prace pracowników Zakładu Badania Sztuki Ludowej i Folkloru PIS:

1. A. J a c k o w s k i: Na marginesie prac Państwowego Instytutu Sztuki w zakresie badań nad sztuką ludową i folklorem. Polska Sztuka Ludowa R.6.: 1952 nr 3.
2. A. J a c k o w s k i: Problem folkloru i ludowości w sztuce. Materiały do studiów i dyskusji. R.4: 1953 nr 1.
3. A. J a c k o w s k i: Z zagadnień historii i metodologii badań nad sztuką ludową. Materiały do studiów i dyskusji R.6: 1955 nr 3/4.
4. M. S o b i e s k i: Organizacja akcji zbierania pieśni ludowych i badań nad polskim folklorem muzycznym. Kwartalnik Muzyczny. R.5: 1949 nr 25.
5. J. i M. S o b i e s c y: Instrukcja w sprawie zbierania polskich pieśni i muzyki ludowej. Muzyka R.1: 1950 nr 2.
6. J. i M. S o b i e s c y: Pieśni i muzyka ludowa Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej w świetle dotychczasowych badań. Polska Sztuka Ludowa. R.4: 1950 nr 1-6.
7. J. S o b i e s k a: Folklor muzyczny w Rzeszowskim i Lubelskim. /Z akcji zbierania folkloru muzycznego w Polsce/. Muzyka R.2: 1951 .
8. M. S o b i e s k i: Dorobek w zakresie folkloru w okresie X-lecia. Materiały do studiów i dyskusji R.6: 1955 nr 3-4.

9. J. S t ę s z e w s k i: Problemy folklorystyki w twórczości i upowszechnieniu. Materiały do studiów i dyskusji j.w.
10. J. S a d o w n i k: Materiały do bibliografii polskich publikacji z zakresu śląskiego folkloru za lata 1945-58 /do marca/. Literatura Ludowa. R.2: 1958 nr 2-3.

W zakresie przygotowania do stanu używalności przez pracowników naukowych wspólnego muzycznego i tekstowego archiwum - wykonano następujące prace:

1. Ogólna klasyfikacja tekstów nagranych pieśni ludowych /ok.40% nagrań/.
2. Kartoteka licząca 14.000 kart z transkrypcjami tekstowymi pieśni ludowych zapisanych w terenie odręcznie /50% rękopisów/.
3. Kartoteka licząca ok. 3.000 kart z transkrypcjami tekstowymi nagranych pieśni ludowych /ok.5% nagrań/.
4. Katalog incipitowych tekstów nagranych pieśni ludowych /wykonany w 40%/.
5. Kartoteka transkrypcji muzycznych nagranych pieśni ludowych /wykonana w 40%/.
6. Protokoły podające dane o utworach ludowych i wykonawcach. Publikowanie nagranych pieśni ludowych rozpoczęto w 1953 r. Do 1958 r. ukazały się kolejno następujące zbiory popularnonaukowe:

1. Wł. G ę b i k: Pieśni ludowe Mazur i Warmii. Olsztyn, 1953 WRN.
2. J. i M. S o b i e s c y: Szlakiem kozła lubuskiego. Kraków 1954.
3. A. D y g a c z i J. L i g ę z a: Pieśni ludowe Śląska Opolskiego. Kraków 1954 PWM.
4. M. S o b i e s k i: Wybór polskich pieśni ludowych. Kraków 1956 PWM. T.1.
5. M. S o b i e s k i: Pieśni ludowe Warmii i Mazur. Tańce opracowała M.Sobolewska. Kraków 1955 PWM.
6. W. P ó ź n i a k: Pieśni ludu krakowskiego. Kraków 1956 PWM.
7. J. S o b i e s k a: Wielkopolskie śpiewki ludowe. Kraków 1957 PWM.

Zbiory tych pieśni przygotowane przez muzykologów, z muzycznego punktu widzenia, były doraźnie opracowywane do druku od strony tekstowej przez tekstologów /z wyjątkiem poz. 2 i 7/.

Poza tym ukazała się wydana przez Państwowe Wydawnictwo Muzyczne Kraków seria 13 popularnych śpiewniczków z pieśniami ludowymi, również w opracowaniu muzykologów. Zawierają przeciętnie po 40 piosenek, pochodzących przeważnie ze zbiorów PIS.

Sekcja Folkloru PIS współpracuje z kwartalnikiem "Literatura Ludowa" publikując pieśni ludowe w numerach: R.1: 1957 nr 2.: Z problematyki społecznej w kieleckiej pieśni ludowej /przykłady tekstów/, wybrała A.Mioduchowska; R.1: 1957, nr 4: Wybór pieśni z repertuaru M.Byrtusowej /teksty i nuty/, przygotowali L.Bielawski i J.Sadownik; R.2: 1958 nr 2-3: Pieśni ludowe z Żędowic, pow. Strzelce Opolskie /teksty i nuty/, przygotowali J.Wójtowicz i J.Stęszewski; R.2: 1958, nr 4 /w w druku/: Pieśni i opowiadania z pow. bytowskiego /teksty i nuty/, przygotowali Z.Jaworska i L.Bielawski.

Inną formą popularyzowania zbiorów jest kontakt z kierownikami regionalnych zespołów pieśni i tańca, w postaci ciągłych konsultacji w sprawie doboru repertuaru tych zespołów.

W 1957 r. nastąpiła zmiana struktury organizacyjnej placówki - Sekcja Folkloru wraz z Działem Literatury Ludowej została wydzielona z Zakładu Badania Sztuki Ludowej i po okresie przejściowym włączona w 1958 r. do Zakładu Historii i Teorii Muzyki PIS, pod kierownictwem prof. J.Chomińskiego. W tym układzie organizacyjnym badania tekstowe prowadzone są w dalszym ciągu przez trzech st.asystentów.

Na plan pierwszy wysuwa się obecnie prace nad przygotowaniem wieloseryjnego wydawnictwa tekstów źródłowych pt. "Polska pieśń i muzyka ludowa" /pod red.doc.M.Sobieskiego/. Każda seria złożona z szeregu tomów zawierać będzie materiały źródłowe jednego regionu. Będzie to praca wykonywana na zasadzie równej współpracy tekstologa i muzykologa.

W stadium przygotowywania materiałów są już następujące serie:

1. Wielkopolska. T.1: Pieśni do obrzędów dorocznych i zwyczajów /opracowuje muzykolog: J.Sobieska/. Tom w fazie opracowania redakcyjnego; w końcu bieżącego roku oddany będzie do druku.

2. Kurpie /opracowują: tekstolog - Z.Jaworska, muzykolog - J.Stęszewski/. Zakończono transkrypcję dialektologiczne tekstów nagranych pieśni /1.700 pieśni/ oraz szkice transkrypcji muzycznych. Przewidziany termin oddania do druku - 1960 r.
3. Pomorze /opracowują: tekstolog - A.Mioduchowska, muzykolog - L.Bielawski/. Zakończono transkrypcje dialektologiczne nagranych tekstów pieśni /1.100 pieśni/. W opracowaniu klasyfikacja tekstów i systematyka muzyczna. Przewidziany termin oddania do druku - 1960 r.
4. Podhale /opracowują: muzykolog - A.Szurmiak-Bogucka, tekstolog - J.Sadownik/. Wykonanie w 80% transkrypcji zapisów rękopiśmiennych tekstów pieśni góralskich /14.000 tekstów/. W opracowaniu klasyfikacja i transkrypcje muzyczne. Przewidywany termin oddania do druku 1962 r.

Niezależnie od realizacji wymienionych wydawnictw przygotowuje się następujące prace indywidualne:

1. Z. J a w o r s k a: Z zagadnień wersyfikacji polskiej pieśni ludowej.
2. A. M i o d u c h o w s k a: Problematyka społeczna w polskiej pieśni ludowej.
3. J. S a d o w n i k: Paralelizm treściowy w polskiej pieśni ludowej.

Powyższe prace są w stadium gromadzenia materiałów.

Od strony muzycznej przygotowuje się następujące prace:

1. L. B i e l a w s k i: Studia nad folklorem muzycznym Pomorza
2. A. P a w l a k: " " " " Kujaw.
3. J. S o b i e s k a " " " " Wielkopolski.
4. A. S z u r m i a k - B o g u c k a " " Podhala.
5. J. S t ę s z e w s k i: Problematyka genetyczna i historyczna kurpiowskiej muzyki ludowej.

Współpraca folklorystycznej placówki PIS z Działem Literatury Ludowej IBL i Zakładem Dialektologii PAN polega na wzajemnym uzupełnianiu się w swych badaniach. Sekcja Folkloru PIS nagrywa w terenie i opracowuje pieśni ludowe /i w małym procencie prozę ludową/, wymienione zaś instytucje ograniczają się bądź do odręcznego zapisu w terenie /Zakład Dialektologii/, bądź też pra-

cują na materiale folklorystycznym już publikowanym /Dział Literatury Ludowej IBL/.

Baza, jaką stanowi zawartość archiwum Sekcji Folkloru /60.000 pieśni nagranych i 30.000 zapisanych odręcznie/ wraz ze sprzętem technicznym, jest dobrym warsztatem pracy dla badań tekstowych. Dotąd nie rozbudowano jednak należycie tej strony badań. Nad organizacją zarówno badań terenowych jak opracowywaniem archiwum zaciążyło bowiem niezaangażowanie dostatecznej liczby tekstologów-folklorystów. Dział badań tekstowych był najpierw obsadzony przez jedną osobę /do 1953 r./, teraz zaś - przez 3 osoby. W tym samym czasie pracowało przeciętnie ok.10 muzykologów /nie licząc pracowników na umowach/ a we wspomnianej akcji zbierania folkloru /1950-54 r./ poza placówką tekstową PIS na ok.60 osób było zaledwie dwóch fachowych pracowników od strony tekstowej.

Perspektywy na przyszłość wiążą się więc z koniecznością zaangażowania do Działu Literatury Ludowej dostatecznej liczby polonistów specjalizujących się w folklorystyce.

Skład osobowy Działu Literatury Ludowej PIS: starsi asystenci - Zofia Jaworska, Aurelia Mioduchowska i Jan Sadownik.

PRASOZNAWSTWO

ZAKŁAD BADAŃ PRASOZNAWCZYCH W WARSZAWIE

Zakład Badań Prasoznawczych RSW "Prasa" powołany został do życia w końcu 1954 r.

Obecnie Zakład składa się z: 1/ dwu pracowni: prasy współczesnej oraz historii prasy, 2/ redakcji wydawnictw: "Kwartalnika Prasoznawczego", jego edycji obcojęzycznej oraz powielanego "Biuletynu Naukowego", 3/ biblioteki Zakładu.

Kolegium ZBP, kierujące jego pracami, tworzą: prof.Mieczysław Kafel /dyrektor Zakładu i red.nacz."Kwartalnika"/, Michał Szulczewski /sekretarz naukowy ZBP/, Roman Czyżewicz, Tadeusz Butkiewicz, Zbigniew Kłos, Tadeusz Kupis, Andrzej Lam.